

ORYANTALİZMİN SÜNNET VE SİYER İLMİNE YAKLAŞIM TARZI*

Yazan : Prof. Dr. Ekrem Ziya UMERÎ

Çeviren :Dr.Adil YAVUZ**

Abstract

Approach of Orientalists to Sunna and Life of The Prophet

Orientalism isn't a individual project. It has a lot of institutions that are supported by western countries. Approximately sixty thousands books and articles was publicated between 1800-1950 in the West. The history of Eastern peoples and Muslims, their cultures and religions was investigated by the orientalist. Fanatic and honest orientalist had been affected from their nations, religions and cultures. This affect reflected to books and articles that was written by them. They Mixed some good things with some uncorrect knowledge . Sometimes they commended the Qur'an , Sunna and the Prophet. Now and then they slandered those islamic knowledge resources.. Therefore we have to establish our research intitutions. We have to publicate and explain our ideas, religions and cultures with others' languages.

* Bu çeviri, Ekrem Ziya Umerî'nin, Mecelletü Merkezi Buhûsi's-Sünne ve's-Sîra dergisinin VIII. Sayısının (Katar,1995) 53-77. sayfaları arasında yayınlanan , "*Mevkıfu'l-istişrâk mine's-sünne ve's-sîrati'n-nebeviyye*" adlı makalesinin tercümesidir.Gerekli gördüğümüz yerlerde (çev.) kaydı ile bazı ilavelerde bulunduk. Dipnotlardaki kitaplarla ilgili bibliyoğrafik bilgilerdeki eksiklik, yazarın bunları tespit etmemesinden kaynaklanmıştır.

** Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Oryantalizm meselesi ilk defa ele alınan bir konu değildir. Özellikle son yirmi yıl içerisinde kitap, konferans ve gazete makalelerinde, dergilerde ve periyodik yayınlarda defalarca söz konusu edilmiştir. Oryantalizme bakış açısı sürekli değişmiş, sonunda o farklı kuşakların zihinlerinde açık bir kavram haline gelmiştir.

Ellili yılların başında üniversite öğrenimine başladığımızda, itikat, İslam hukuku, tarih, tefsir ve İslam kültürü ile ilgili değişik görüşler dinliyorduk. Bu görüşler aynı millette mensup olan hocalar tarafından Arapça olarak anlatılıyordu. Bizim dilimizi konuşuyorlardı. Biz de, bu görüşlerin değişik konularla ilgili kendi kanaatleri olduğunu zannediyorduk. Bazıları ise ara sıra bu düşüncenin kime ait olduğunu belirtiyordu. Sözün kime ait olduğu belirtilince onun, batılı araştırmacılar denilen kimselerden birinin görüşlerini benimsediğini anlıyorduk. Ancak bu kanaatlerin çoğu sahibine atfedilmemekteydi. Tabii ki bu daha tehlikeliydi. Ders anlatan hoca, Almanca, Fransızca veya İngilizce bir kitabı inceleyerek sanki nasları anlamaya çalışıyormuşçasına konuşuyor, yorumluyor ve ders veriyordu.

Zamanla Oryantalizm açığa çıkmaya ve kapsamı netleşmeye başladı. Ancak bazı araştırmacılar, son yirmi yıla gelinceye kadar kendi milletimizden olan aydınların zihninde bunun anlaşılacak açığa kavuşmadığı kanaatindedirler. Bu ne oryantalizm kelimesinin onlar tarafından dile getirilmediği ne de üniversite çevrelerinde söz konusu edilen bazı müsteşriklerin görüşlerinin, oryantalist düşünceler olduğunun bilinmediği anlamına gelmektedir. Ancak oryantalizmin ferdi bir proje olmadığı bilinmelidir. O, şarkiyatçıların mensup oldukları çeşitli ülkelere, konuştukları dillere ve tabii oldukları devletin politikalarına göre farklılık gösteren yardımlaşma ve dayanışma içindeki bir kurumdur. O, karakteristik sabit özelliklerinin dışında İslam kültürü ile ilgilenmektedir.

Yüz elli yıldır günümüze gelinceye kadar ki süreç içinde, hemen her gün Avrupa'da İslam ile ilgili çeşitli dillerde kitaplar yayınlanmaktadır. 1800- 1950 yılları arasında yani bir buçuk asırda atmış bin kitabın yayınlanmış olması bunu göstermektedir.

Sadece ABD'de İslam Dünyası ile ilgili yaklaşık elli tane araştırma merkezi olduğunu, Lawrence Rosen'in *The Culture of Islam*(İslam Kültürü) adlı eserinde de belirttiği gibi, şarkiyatçıların çeşitli konularda ve dillerde üç yüz kadar dergi çıkardıklarını biliyoruz. Şarkiyatçılar son yüzyıllık süre içinde otuz tane ilmi kongre düzenlemişlerdir. Paneller ve bölgesel kongreler bu sayıya dahil değildir. Oxford Kongresinde olduğu gibi, bazı kongrelere yaklaşık dokuz yüz

bilim adamı katılmıştır. İslam'la , Doğu'yla, Araplarla ve kendilerinden çok uzaktaki bölgelerin meseleleriyle böylesine ilgilenilmesinin sebebi nedir acaba ?

XVII ve XVIII. yüzyıl boyunca Batı'nın fikri ve medeni gelişmesini tamamladıktan sonra üstün askeri ve siyasi gücünün farkına varması (oryantalizmin) başlangıcı olmuştur. On dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın ilk yarısında Dünya'nın ekonomik imkanlarını ele geçirmeye başlamıştır. Bu da iki şeyi ortaya çıkarmıştır. Batı kamu oyununun bu tür bir anlayışa hazır hale getirilmesi . Çünkü,askeri saldırılar, kültürel, siyasi, ve iktisadi hücum batıya pahalıya mâl olacaktı. Bu amaca ulaşmak için, askeri kuvvetleri, ekonomik imkanları feda etmek ve gerekli motivasyonu sağlamak için ilmi kuruluşların gücünü bu amaca tahsis etmek gerekiyordu. Askeri ve ekonomik planlar yapılırken müsteşrikler, Batılılara Doğu'yu tanıttılar. Müslümanların kim olduklarını, aklî özelliklerini, kültürlerini, örf ve âdetlerini, İslamın onları neye yönelttiğini ve ne kadar etkilendiklerini anlattılar.

Doğuların Batılılara tanıtılması, oryantalizmin büyük hedeflerinden biriydi. Çünkü askeri, iktisadi ve kültürel saldırıya imkan verecek bir portrenin çizilmesi istenmekteydi. XIX. yüzyılın başlarında milli özelliklerin izlerini taşıyan araştırmalar başlatıldı. Bu, insanların Sami , Ari ve Hami ırkından gelenler olarak gruplandırılmasına yol açtı. Bunlar bazı etnik özellikler taşımaktaydı, akli kabiliyetleri ve tabi oldukları milletlerin özellikleri farklılık göstermekteydi. Sami ırkından gelenler gelecekle ilgili uzun vadeli düşünme gücüne sahip değillerdi. Aynı şekilde, ayrıntıları bir bütün haline getirmeyi tasarlama güçleri de yoktu. 1965 yılına kadar Harvard Üniversitesi'ndeki Doğu Araştırmaları Merkezi'inin yöneticiliğini yaptığı için muasır sayılan H.A.Gibb(v.1971) şöyle demektedir: Onlarda, eşyanın parçalarını,çeşitli özelliklerini taşıyan ayrıntıları , onları birleştirip bir bütün oluşturma ve kapsamlı bir şekilde değerlendirme gücü yoktur.

Etnik karakterle ilgili çalışmayı ilk olarak Ernest Renan(v.1892) yapmıştır. Sâmi ırktan gelenlerin kökenleri, Sâmi dillerin incelikleri konusunda bir çok eser yazmıştır. Fıkhu'l-lüga çalışmaları, Samî ve Ârî ırktan gelenler ile Batı ve Doğu arasında ayırım yapmaya yönlendirilmiştir. Araplar ve müslümanlar, diğer milletler ve kavimlerden daha çok, üzerinde oryantalist çalışmaların yapıldığı bir merkez olarak kabul edilmiştir. İslam ve müslümanları konu edinen oryantalist çalışmalar, Doğu'nun diğer bölgelerini inceleyen çalışmalardan farklılık arzemesi dikkat çekmektedir. Niçin İslam ve müslümanlarla ilgili çalışmalarda tutarsızlık, taassup ve öfke görülmektedir ? Neden Budizm, Hinduizm, Çin gibi diğer kültürler ve medeniyetlerle ilgili çalışmalarda bunlar görülmez

? Niçin konu İslam'a veya müslüman toplumlara geldiğinde çeşitli tedirginlik ve tarafgirliklerin tohumları ve kin görülür ? Bu, Edward Said'in de dikkatini çeken konulardan birisidir. Oryantalizmin ilk dönemdeki faaliyetlerini incelerken, buna dikkat etmek edilmelidir. İlk ortaya çıkışı çok erken dönemlere dayanmaktadır. Bu, Endülüs'ün fethinden itibaren müslümanlarla Batı arasındaki mücadeleye, Haçlı Savaşları, Avrupa'nın Güney'indeki ve Sicilya'daki çatışmalarla bağlantılıdır. Bu durum İslamı ve kiliseleriyle Batı Dünyasına hükmeden Hristiyanlığı doğrudan birbirinden etkilenen bir konuma taşıdı. İnsanları vezir de rezil de eden kliseydi. Batı'da kendini birinci güç haline getiren geniş topraklara sahipti. Bu gelişmeler, İslam ile Hristiyan klisesini karşı karşıya getirdi. Daha sonra bir çok papaz İslamı araştırmaya başladı. Dinî amaçlı ilk çalışmaların karakteristik özelliği duygusallık ve kontrol dışı tavırlardı. Araştırmalarda farklı düzeyde suçlamalar vardı. Şu anda bunların sayılması gereksiz olup bir önemi de yoktur. Ancak ilk oryantalist araştırmalarındaki, hakiki yapıyı ve öfkeli ilişkileri ortaya koymaktadır.

Bazıları bu dönemde Avrupa'nın, İslam Dünyasının fikrî bir saldırısından korktuğu kanaatindedirler. Çünkü Müslümanlar , Yunan düşüncesini Avrupa'ya aktarmışlardır. Bu Arapça'dan Avrupa dillerine tercüme edilen Yunan (felsefi) kitaplarının korunması yoluyla olmuştur.- İşin bu yönü müslüman olmamız sebebiyle bizi ilgilendirmiyor. Ancak bu bir vakiyedir. Belki de bu bilgileri öğrenmek amacıyla Avrupalılar – İslam ülkelerine – gitmişlerdir. Onlar Endülüs'te Müslüman bir çevre ile temasa geçmişlerdir. Papazlar bu hareketi dikkatle izlemekte , bunun Avrupa için bir tehlike olup ve islamın fikri ve kültürel bir saldırısı olduğu kanaatindeydiler. Bu anlayıştan hareketle papazların izni ve kilise meclislerinin organizasyonu altında Avrupa'da çeşitli oryantalist araştırma merkezleri tesis edildi. Cambridge , Oxford ve Almanya gibi diğer yerlerde de bu merkezler faaliyete geçirildi.

Orada dinî ve fikrî bir mücadele vardı. Sömürgeci yayılma hareketi ile bağıntılı olan yeni merhaleye kadar bu akım devam etti. O zaman bu iş, Avrupa dillerinde İslam ve Müslümanlar ile ilgili eserler kaleme alacak çok sayıda araştırmacıyı görevlendiren hükümetin vazifelerinden birisi haline geldi. Öyleyse bu aşamada muhatap Arapça veya Doğu dillerini konuşanlar değildi. Öyle olsaydı eserlerin yazımında Arapça kullanılırdı. Aksine muhatap Avrupalılardı. Denilmek istenen şuydu, işte İslam böyledir, ona yönelmeyin. Müslümanların durumu bu olduğuna göre, onların ülkelerine saldırdığımızda, deneyim ve birikimlerini ele geçirdiğimizde ve onlara karşı mutaassıp davrandığımızda bizi kınayıp eleştirmeyin. Çünkü onların öyle kültürel ve zihinsel özellikleri vardır ki,

kendi kendilerine kalkınamazlar. Bizim yardımımıza muhtaçlar, üstleneceğimiz rol ve yapacağımız iş sadece insanlık medeniyetinin yararına olacaktır. Bu slogan on dokuzuncu yüzyıl boyunca devam etti. Bu yüzyılda oryantalizm hareketi ve kuruluşları güçlendi. Avrupa'daki çeşitli hükümetler tarafından desteklendi.

XX. yüzyılın başından günümüze gelinceye kadar, Orta Doğu bölgesinin, stratejik ve ekonomik öneminin ön plana çıktığını biliyoruz. Bunu takiben oryantalistik araştırmalar devam etti. Hükümetlerin, müesseselerin, Avrupalı ve Amerikalı zenginlerin desteğiyle Oryantalist kongreleri faaliyetlerini sürdürdü. 1917'deki Bolşevik İhtilalinden sonra Rus Oryantalizminin güçlendiğini görmekteyiz.

Sömürülmek istenen bir millet elbette incelenmelidir. Batılı insan çalışmanın, insani ve medeni amaçla yapıldığına inanmalıdır. İslam batılılara nasıl anlatılmıştır ? Öncelikle İslamın, Batı'da kendini temsil edecek müesseseleri olmadığından gerçek manada bir mevcudiyeti yoktur. Bu durum, bir boşluk doğuruyordu. Bunu da oryantalist teşkilatlar ve onların ardısıra Arapça bilmeyen bir çok batılı araştırmacılar doldurdu. Onlar İslamla ilgili konuları oryantalistlerin kitaplarından öğrenmekteydiler.

İslam, müslümanlar, Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet, Hz. Peygamber(s)in Hayatı, İslam kültürü ve İslam Hukuku ile ilgili birçok tahlili araştırma XX. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu eserler mukayeseli bir üslupla yazılmıştır. Başından beri yapılan kıyaslamalarda hedeflenen esas amaç, Rasulullah(s)'in Mekke'deki Arap toplumunun ihtiyaçlarından etkilenecek ortaya çıkan sosyal bir ıslahatçı olduğunun ortaya konulmasıdır. Gibb, onun mahalli ihtiyaçları karşıladığını kastederek "O, Mekkelilerden birisi olduğu için başarılı olmuştur" demektedir. Farklılık olmakla birlikte Peygamber (s)'in isminin geçtiği yerlerde kullanılan ifadeler, edebe aykırı olmak ile objektif ve tarafsız davranma arasında değişmektedir. Daha sonraki oryantalistler de öncekilerin gerçekten kötü bir üslup kullandığını dile getirmektedirler. Her ne kadar ortaya konulan tablolar değişmekteyse de, ortadaki temel gerçek şudur : Müsamahalı olsun mutaaşip olsun – müslüman olanları hariç-tüm müsteşrikler İslam'a düşman olan kültürel çevrelerinden etkilenmişlerdir. Onlar da bildiğiniz gibi azdır. *Muhammed Rasûlullah ve Eşî'a min nûri'l-islâm* kitabının müellifi Fransız asıllı Etienne Dinet(v.1929) ve Kur'an, İncil ve Tevrat'ı karşılaştıran Maurice Bucaille bunlardandır. O, tahrif edilen semavî kitapların ilimle çeliştiğini, Kur'an'ın ise kesin

olan hiçbir ilmi gerçeğe çelişmediğini anlayınca, müslüman olduğunu, Muhammed(s)'in Peygamberliğine ve Kur'an'ın Allah'ın kitabı olduğuna inandığını açıklamıştır. O tabii bilimler alanındaki önemli Fransız bilim adamlarından birisidir. Onlar arasında müslüman olanların sayısı, İslam mesajını bidat olarak gösteren büyük çoğunluğa nisbetle oldukça azdır. Onlar, İslamı bidat ve hristiyanlık dışında bir hareket olarak görmektedirler. Rasulullah(s)'in kendisine vahiy gelen bir peygamber olmadığı kanaatindedirler. Londra Üniversitesi İslam araştırmaları Profesörü Montgomery Watt, *Mohammed at Mecca* (Muhammed Mekke'de) ve *Mohammed at Madina* (Muhammed Medine'de) adlı kitaplarında onların kullandığı en iyi ifade tarzıyla şöyle demektedir: "Muhammed doğru sözlüdür. Çünkü ona, kendisinin peygamber olduğu, risalet görevi verildiği ve vahiy geldiği zannettirilmişdir."

Bu oryantalist, oryantalizmin başladığı dönemlerde, XVII. veya XVIII. yüzyıllarda bilinmeyen deneysel psikoloji, sosyoloji, iktisat ve modern sosyal bilimler gibi yeni ilimlerin ortaya çıktığı bir dönemde yaşamıştır. Bu sebeple, önceki araştırma metodundan farklı olarak Montgomery Watt'ın, araştırmalarına bu yeni ilmî anlayışı yansıttığı görülür. Bu, Peygamberin hayatını veya İslamı ayrıntılarıyla bilmeyen okuyucularda belli bir kanaat oluşturmaktadır. O, vahy olgusunun gerçek bir derûnî duygu olduğunu iddia etmektedir. Peygamberin, peygamber olduğu kanaatindeki dürüstlüğünden şüphe etmez. Ancak bunun, vahiy adlı harici bir olgu olmaksızın ortaya çıkan derûnî bir duygu ve bireysel kanaat olduğunu zannetmektedir.

Konu, Rasulullah(s)'in hadisleri ile Kur'an'ın üslubu arasındaki açık farklılığa geldiğinde, deneysel psikolojiye sığınıp şöyle demektedir : Peygamber, insanlara Kur'an okurken, harici şuur zayıflar, şuursuzluk ve batini akıl faal hale gelir. Bu durumdaki üslup da, onun tüm akli yeteneğinin ve tam harici şuurunun yerinde olduğu andaki üslubundan farklı olmaktadır. Bu sebeple de hadisin üslubu, Kur'an'ın üslubundan farklı olmaktadır. Biz, Kur'an üslubunun insanların üslubundan açıkça farklı olmasının üzerine Kur'an'ın icazının bina edildiği bir vasıta olduğunu biliyoruz. İslam, belağat üstadı olan Araplara benzeri bir sure getirmeleri için meydan okumuş, onlar bunu yapmaktan aciz kalmışlardır. Onların istemelerine rağmen bu meydan okumaya cevap veremeyişleri, önlerinde açıkça ortada olan üslubun, insanların üslubundan farklı olduğu gerçeğini göstermektedir. Bu da Montgomery Watt'ın söylediklerinin özetlenmesinin önemini göstermektedir. Çünkü onlar, birisi harici şuur diğeri de şuur kaybindan kaynaklanan üslub farklılıkları olduğundan hareket ederek i'caz iddiasını yok etmeyi hedeflemektedirler. Bu iddia ediliyorsa, o zaman bunun diğer üsluplara,

Dünya'nın dört bir yanındaki şair ve mütefekkirlerin üsluplarına da uygulanması gerekir. Yoksa, niçin iki farklı üslup sadece Muhammed(s)'e özel bir durum arzetsin? Mukayeseli ve tenkitli edebi araştırmaların tümüyle, bu falanın sözü değil çünkü onun üslubuna uymamaktadır diyebilmeye imkan verecek bir üslup bütünlüğünü elde etme amacına dayandığını biliyoruz.

İslam hakkında, çağdaş kültürel bir görüş oluşturma çabaları tehlikeli bir metoddur. İlmî açıdan da kabulü imkansızdır. Çünkü bu, yeni bir kültürel görüş ileri sürmek için onun tarihi bir konuma indirgenmesidir. Montgomery Watt ve meşhur doktor Sigmund Freud(v.1939)'un bu yüzyılın başında ifade ettiği deneysel psikoloji düşüncesinin çıkmasından önce oryantalistler vahiy olgusunun yorumunu tartışmaktaydılar. Deneysel psikoloji, psikolojik ve sosyal araştırmalar ile roman dünyasındaki yerini almıştır.

Oryantalistler karşılaştıkları vahiy problemini, -daha önce ifade ettiğim gibi-ancak İslamın geldiği dönemdeki cahillerin ithamlarına sığınarak yorumlayabilmişlerdir. Maalesef bizlere üniversitedeki öğrenimimizde hatta lise seviyesinde öğrenim görürken batılı araştırmacıların isimleri öğretilirdi. Bunlara daha sonra oryantalizm ve oryantalistler adı verilmiştir. Bazılarının mutedil olduğu kanaatindeydik. Bizlere Dante(v.1321)'nin kilisenin ilme ters düşen tutarsız fikirlerine düşman olduğu, Fransız devrimine zemin hazırlanmasında ve gelişmesinde etkili olduğu söylenirdi. Bu şekilde anlatılan Dante'yi belki de Araplardan ve müslümanlardan birçoğu tanımaktaydı. Çünkü İslam Ülkelerindeki lise programlarında yer almaktaydı. Dante bize, İsrâ ve Mi'rac kıssası ile irtibat kurulan *İlahi Komedyâ* adlı eserin yazarı meşhur bir şair olarak tanıtılmaktaydı. Bazan bu eser edebiyat derslerinde Maarî'nin *Risaletü'l-Gufran'*ı ile irtibatlandırılmaktaydı. Bize Dante'nin meşhur bir şair olup insanlık tarihinde etkili olduğu ve XIX. yüzyılda gerçekleştirildiğinde tüm insanları kuşattığını zannettikleri insan hürriyeti ve eşitliğin kaynağı olan Fransız Devrimini hazırlayanlardan biri olduğu söyleniyordu.

Dante'nin Rasulullah(s)'e Karşı Tutumu

Dante, Nebi(s)'i Cehennem'in son tabakasına yerleştirir. Uşak karakteri taşıyanlar bu tabloyu bize aktarmazlar. Sadece onun olumlu etkisi olduğunu söylerler. İnsan küçük yaşlarda, onların insanlık tarihindeki kahraman örnekleri , düşünce adamı ve hürriyet savaşçıları olduğuna inanır. Daha sonra gençlik döneminde Dante'nin bu tür fikirlerini okuduğunda fazla kızmayacaktır. Dante ile ilgili öğrendikleri öfkelerini yatıştıracaktır. Niye kızsın ki, çünkü Muhammed(s) ile ilgili bir şey bilmemektedir. Ancak başlangıçta belirttiğim gibi , Dante'nin

hitabı Fransızca ile uluslararası seviyede olup, Arap ve müslümanlara yönelik değildir. Esas olarak Fransız okuyuculara yöneliktir*. Maksat, kilisenin ve kilise düşmanı olanları da dahil olmak üzere batılı düşünürlerin dile getirdiğine göre, İslami düşüncenin saldırısından kurtulmak için Muhammed(s)'in imajını çirkinleştirmekti.

İslamın Güzelliklerinin Yahudiliğe veya Hristiyanlığa Nisbet Edilmesi

İslamın tüm –genel kabul gören- güzelliklerinin aranıp, Yahudiliğin veya Hristiyanlığın bir esasına dayandırılmaya çalışılması başından beri uygulanan hatta günümüzdeki çağdaş oryantalistlerin ifadelerinde de görülen bir usüldür. Allah'ın birliği ve dini inançlar ile ilgili konularda, Rahip Buhayra ve Varaka b. Nevfel'in etkisine işaret edilmektedir. İsa ve Kur'an, Muhammed(s) ve Kur'an ve son zamanlarda çıkan kitaplarında açıklamadığı için tam ismini bilmediğimiz bu konular üzerinde duran Haddad'a ait olduğu söylenen araştırmalarda şunları yazılmaktadır: Muhammed(s), onbeş yıl boyunca Varaka b. Nevfel ile irtibat halinde olmuştur. Bu Hatice ile evliliğinden itibaren başlamaktadır. Yazar Varaka'nın onunla Hatice'yi evlendirdiğini iddia etmektedir. Tabii bu, tarihi gerçeklerle çelişen bir durumdur. Çünkü Hatice'yi evlendirenin, amcası Amr b. Esed olduğu bilinmektedir. Ancak önemli olan, hristiyan ve ehl-i kitap kültürüne vakıf olduğunu söylediği Varaka ile bir bağlantı oluşturmak ve Muhammed(s)'in ilk vahyi ondan aldığını daha sonra ikinci vahyin mağarada geldiğini iddia etmektir.

Bu yazılanlar ve söylenen görüşler yeni değildir. Başından beri takip edilen usul, İslamın güzelliklerinin başka yerlerden alındığı iddiasını vurgulamaktır. Bunları Kur'an ortaya koyduğu ve sünnet tespit ettiğinden, tek bir yol kalmaktadır. O da, “evet İslam'da bu konu var, ancak o Varaka b. Nevfel vasıtasıyla Hristiyanlıktan alınmıştır, İslam'da bu güzellik var, ama onu aktaran Rahip Buhayra'dır” denilmesidir. Bazıları da bunu Arap Yarımadasındaki Yahudilere nisbet etmek istemişlerdir. Ancak biz Mekke'de yahudi olmadığını kesinlikle bilmekteyiz.

* Alighieri Dante, 1265 yılında Floransa'da doğup, 1321 yılında ölen İtalyan bir şairdir. Umeri, belki de Onun Divine Comedie (İlahi Komediya)sının Fransızcasını gördüğü için bu kanaate varmış olabilir.(çev.)

Dini Kıssalar

Kur’anda geçen dini hikayelerle, İncil, Tevrat ve onun şerhi olan Talmut’ta geçen hikayeler arasında benzer yönler vardır. Ancak bu, Kur’an’ın bunları Tevrat ve İncil’den aldığı anlamına gelmemektedir. Bu asıl kaynaklarının aynı olması sebebiyledir. Biz Tevrat ve İncil’in Allah katından indirildiğini inkar etmiyoruz. Ancak, Hak katından geldiği gibi ayırdetmek, belirlemek mümkün olmayacak kadar tahrif edilmeleri sebebiyle Kur’an’ın belirttiği gibi Tevrat ve İncil’in Allah’ın gerçek vahyine dayanmadığını söylemekteyiz. İlahi vahy ve itikat esasları aynıdır, hukuk esasları ise farklıdır. Elbette bu da, tüm peygamberlere gelen ilahi vahyin bazı konularda benzerlik arzemesi sonucunu doğurmaktadır.

Kur’an Tercümeleri

Oryantalistler tarafından yapılan bir çok Kur’an tercümesi bulunmaktadır. Bunların sayısı yetmişbeşi geçmektedir. Bu tercümelerin tamamını bilmemekteyiz. Bunların hepsi neredeyse İslam âlemindeki hiçbir kütüphanede bulunmamaktadır. Şüphesiz bu büyük bir eksikliklerdir. Bizimle ilgili ne yazıldığını, Allah’ın Kitabı’nın nasıl tercüme edildiğini ve Batı Dünyasında yayınlanırken neler denildiğini bilmiyoruz. İçimizden birçok batı dillerini bilen aydın ve yazar yetiştiikten sonra kendimizi, kendimiz temsil etmeliyiz. Oryantalistlerin bizi temsil etmesine ve bizim hakkımızda konuşmasına fırsat vermemeliyiz.

George Sail 1736 yılında İngilizceye tercüme ettiği Kur’an mealinde şöyle demektedir: “ Muhammed’in Kur’an’ı ortaya koyan ve yazan kimse olduğu tartışılmayacak bir durumdur. Onun düzenlenmesinde başka birinden yardım aldığı görüşü tercih edilirse, bilinmelidir ki bu az bir yardım değildir. Bu konu, çevresindekilerin de itiraz etmeyeceği kadar açıktır. “Kafirler, bu Kur’an bir uydurmadır. Bunu o uydurmuş, diğer bir kavim de ona yardım etmiştir”¹ ve “Onu mutlaka bir insan ona öğretiyor”² ayetlerine işaret etmektedir. Bu Kur’an’ın İngilizceye tercümesinin mukaddimesinde geçmektedir. O da en eski tercümelere dendir !!!

Malik b. Nebi, Kur’an Gerçeği adlı kitabında Kur’an’daki dini kıssalar ile Tevrat’taki dini kıssaların benzerliği konusunda titiz ve mantıklı tartışmalar ortaya koymaktadır. Oryantalizmin batıda İslamı ve müslümanları temsil etmesi siyasi konulara ve Batı ile ilişkilerimize etki etmektedir. Batı kamuoyu, bir çok

¹ Furkan suresi(25),4

² Nahl Suresi(16),103

araştırmada iddia edildiği gibi barbar ve saldırgan bir millet olduğumuzu tasavvur etmektedir. Bunların Batı ile Doğu arasındaki siyasi, ekonomik, askeri ve rekabet alanında problem oluşturması mümkündür. Bizim kedimizi kendimizin temsil etmesi en iyi çözümdür. Dinimizi, düşüncemizi ve âdetlerimizi bilmeyen bizlerin şimdiye kadar kendi içimizde bile kendimizi (doğru bir şekilde) temsil edemediğimizi itiraf etmemiz gerekir. Şunu demek istiyorum: Biz hâlâ İslamı, müslümanların durumunu, tarihi, coğrafi, iktisadi ve kültürel bir çok ayrıntıyı batılı ve oryantalistik araştırmalardan öğrenmekteyiz. İslam Âleminin dört bir yanındaki üniversitelerin kütüphaneleri bu tür kitaplarla doludur. Hatta Arapların yazdığı kitapları dikkatle karşılaştırsak birçok fikirlerin oryantalizme atfedilmeden tercüme edildiğini görürüz.

Dinî, fikrî ve kültürel yapımızı kendimiz inşa etmeliyiz. Özel araştırmalarımızın orijinal metodolojileri ve orijinal fikirleri olmalıdır. O zaman bu anlatılan alanlarda, oryantalizm çukuruna saplanıp etkilenmeyiz. Öncelikle Allah'ın kitabı ve Muhammed(s)'in sünnetinden kaynaklanan halis İslami düşünce ve ilmi yapımızı inşa etme yoluyla kendimizi temsil etmeliyiz. Sonra bunları çeşitli Dünya dillerine tercüme ederek Batı'ya aktarmalıyız. (Böyle olması gerekirken) oryantalistler iki yüzyıl boyunca bizi tasvir eden tabloyu çirkinleştirmişler, Batı'da bizi temsil etmişler sonra da bu tabloyu insanlara yansıtılmışlardır. Batılının Almanca, Fransızca ve İngilizce anlattığı yapı Arapça okuyan müslümanlar için Arapçaya ve diğer müslümanların dillerine tercümeden sonra onlara hitap etmiştir. Böylece Batıların önüne konulan tabloyu çirkinleştiren anlatım da aynı şekilde yansıtılmıştır. Biz sömürgeleştirilmeden önce "bizim sömürgeleşmemiz gerekir, çünkü kendi kendimize kalkınamayız, sömürünün nimetlerinden olan güzel bir hayattan ve bize iyiliğinden mahrum olmamamız için işgal edilmemiz kabul edilmeli" demeye başlıyoruz. Bu tasvir XX. yüzyılın başından beri dilimize tercüme edilerek bizlere aksettirilmektedir. Avrupalıya eskiden anlatılanlar, aynı fikirlerle ve müslümanın zihninde şüphelere sebep olacak yönlendirmelerle müslümanlara yönelik orijinal bir hitaba dönüştürülmüştür.

Birincisi, mevcut zemin herhangi bir düşünceyi ekmeye uygundur. İslam ülkelerinin çocuklarını ve yeni yetişen nesilleri eğitmeye yönelik islami eğitim yoktur. Müslüman gençler, kendilerini bu tür fikirleri benimsemekten koruyacak seviyede Kur'an, sünnet ve İslam düşüncesinden beslenmemektedir.

İkincisi, anlatılanlar ümmeti parçalamaktadır. Çünkü maneviyat, onun hem kitap hem de sünnet yoluyla Kur'an ve ilahi vahiy ile irtibatlı olmasından, tahriften korunan hâlis ilahi vahyi taşıyacak yegane ümmet olduğunu anlama-

sından kaynaklanır. Bu anlayışın onu yeni bir medeni üstünlüğe ulaştırması mümkündür. Bu üstünlük Batı Dünyasının menfaatlerinin engellenmesi, bölgenin bağımsız olarak saygınlığını, kişiliğini, islami kimliğini, tarihi kültürünü ve daha iyi bir gelecek için çabalarını korumaya yönelmesi demektir.

Otuz yıl önce üniversitede öğrenciyken ders veren hoca başkalarının diliyle konuşurdu. Elbette Anfide dindar insanlar da vardı. Hâlâ yapı genel olarak temiz ve bir çok güzellikler ihtiva ediyordu. Fazla kirlenmemişti. Bir insanın çıkıp, Ebu Bekr, Ömer ve Ebu Ubeyde'nin hilafeti ele geçirmek için entrika çevirdiğini söylemesi zordu. Ancak o, fikir babası Lammens'in diliyle bunu söyleyip sonra da susardı. Önemli olan üniversite öğrencilerinin zihinlerinde şu düşüncenin oluşmasıdır : “Bu sahabe denilen insanlar dünyevi hilafeti ve idareyi ele geçirebilmek için peygamberlerine karşı bile entrika kurmuşlardır. - Müslümanların belirttiği gibi- onların Nübüvvet pınarından beslendikleri, inen ayetlerle yetişip söz ve davranışlarında onu yansıttıkları doğru değildir. Onların islamın ilk örnekleri olması sebebiyle , onlardan sonra geleceklerin daha iyi bir örnek olmaları mümkün değildir. Öyleyse İslam, temiz ve güçlü insanlar yetiştiren hakiki bir din değil, sadece hayal ve ideallerden ibarettir.”

Arapçaya da çevrilen *el-Ebtâl* adlı kitabın yazarı olan Thomas Carlyle(v.1881)nin Nebi(s)'i tarihi bir kahraman gösterdiği ve dürüst bir oryantalist olduğuna dair övgüler yağdırdı. Şimdi size Carlyle'in Kur'an'la ilgili sözünü aktarıyorum. “O, eski karmakarışık, incelik taşımayan kaba anlatımların, anlaşılması zor sonu gelmeyen tekrarların,gereksiz ayrıntı, uzatma ve içinden çıkılmaz ifadelerin bir karışımıdır. Son derece kaba, anlaşılması zor, özetle anlaşılmasına güç yetmeyen bir cahillikten ibarettir.” Bunu Arap asıllı Amerikalı hristiyan bir üniversite hocası olan Edward Said, “*Oryantalizm*” adlı eserinde³ Carlyle'den nakletmektedir. Bu eser, yazarı müslüman olmadığı için islam ve müslümanlar konusunda tarafgir davrandığı söylenemeyecek bir kimse tarafından, oryantalistlerin kusurlarını , metodlarını ve gizli yönlerini ortaya çıkarma ve onları genel çerçeveye yerleştirme konusunda kaleme alınan en iyi kitaptır. Yazar bir hristiyandır. Bu kitap tercüme edilerek 1981 yılında Arapça olarak kitapçılarımızda piyasaya çıktıktan sonra, müslüman yazarların konu ile ilgili tavsiyeler içeren eserleri peşpeşe yayınlandı. Dr. Kasım es-Sâmerrâî'nin *el-İstişrak beyne'l-mevzûiyye ve'l- iftiâliyye* adlı eserinde ortaya koyduğu gibi, Edward Said'in ele aldığı veya Hollanda oryantalizminin örneklerinin aktarıldığı, benzer konular hakkında birçok inceleme yayınlanmıştır. “El-Ümmet” dergi-

³ Edward Said, *el-İstişrak*,s.169.

sinin oryantalizmle ilgili kitaplar serisi içinde yayınlanan konferanslarında Dr. Zakzuk, bu tür çalışma yapmıştır. Mektebetü't-terbiye tarafından *Menâhicü'l-müşteşrikîn fi'dirâsâti'l-arabiyye ve'l-İslâmiyye* adlı iki cild hacmindeki kitaba özellikle işaret edilmelidir. Şüphesiz bu eser, kendi alanında eleştirel bir çalışma olarak kabul edilmektedir. Ancak (bu eserde makaleleri bulunan) yazarlar, istedikleri her şeyi ifade etme imkanı bulamamışlardır. Çünkü onlar iki cildten fazla olmayacak şekilde makale ve araştırmalarını yazmışlardır. Oryantalizmin anlattıklarını, batılılara bunun nasıl aktarıldığını ve çağdaş batılı insanın zihninde Arap ve Müslüman portresinin nasıl oluştuğunu inceleyebilmek için bu konuda büyük çabalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bunları anlatanların veya doğudaki Müslüman Araba yönelik olarak anlatılanın değiştirilmesi veya bu eserlerin yirmi bin veya atmış bininin Arapların ve diğer Müslümanların diline çevrilmesi halinde nasıl bir sonuç ortaya çıkacaktır ?

Meseleye bizim konumumuzdan bakılmamalıdır. Biz, Kur'ân, hadis, İslam Hukuku ve Arap Edebiyatı alanındaki fakültelerde öğrenim görmekteyiz. Geniş bir anlayışla , İslam dünyasını, İslamla ilgili kelime-i şehâdet ve bazı genel konular dışında bilgisi olmayan milyonlarca çocuğu dikkate almalıyız. İlahî vahiy ve deneysel psikolojinin bu konuda uygulanması tartışılmalı ne olur? Bunlar anlatılınca İlahî vahy konusunda bir bilgisi olmayan boş bir zihinde tereddütün oluşmaması mümkün mü ? Elbette bu asrın ürünlerinden olan böyle bir konunun burada ortaya konulması anlamsız gelebilir. Deneysel psikolojinin kullanımı belli bir ilim veya psikolojinin bir disiplini ile ilgisi sebebiyle bu asırda ortaya çıkmıştır. Ancak bundan önce neler anlatılıyordu ? Nebi(s)'in sara hastası olduğu söyleniyordu. Fakat daha sonra gelen oryantalistler tıp ilmi açısından sara hastalığını incelediklerinde, böyle bir iddianın kabul edilmesinin mümkün olmadığını anladılar. Çünkü sara hastası akli melekesini kaybetmekteydi. Rasulullah(s) ise, tam bir şuur ve uyanıklık halinde olup, aklını kullanabilme ve bir konuda ciddi bir şekilde yoğunlaşma yeteneğine sahipti. Nitekim, Allah Teâlâ ona merhametini ifade etmek üzere şöyle buyurmuştur : “(Ey Muhammed Kur'an nazil olurken) acele ederek dilini oynatma.Çünkü onun(ağlında) toplanıp okutulması bize aittir. Biz onu okuduğumuzda, onun okunuşunu takip et. Sonra onun açıklanması da bize aittir.”⁴ Allahu Teâlâ, böylesine sıkı zihinsel yoğunlaşmaya gerek kalmaksızın, onu zihninde toplayıp ezberletmeyi peygambere vaad etmiştir. Bunun saralı ile ne ilgisi var ? Bildiğimiz gibi saralı olan anlamsız sözler söyler ancak birbiriyle çelişmeyen apaçık bir Kur'an'ı asla ortaya

⁴ Kıyame Suresi(75) 16-19.

koyamaz. Kesinlikle hiç çelişkiye düşmemek sadece Allah Teâlâ'nın sıfatıdır. Bunun için Hak Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “ Şayet Kur'an, Allah'tan başkası tarafından olsaydı, elbette içinde birçok çelişkiler bulurlardı.”⁵

Yine bize, *Hadâratü'l-Arap* kitabının yazarı olan Fransız Gustave Le Bone'un akl-ı selim sahibi, adaletli bir kimse olduğu, Arapları ve medeniyetlerini övdüğü, bu kitabında bizim değerimizi itiraf ettiğini söylemektedirler. Ancak Gustave Le Bone'un Kur'an'la ilgili anlattıklarını bize söylemiyorlar. O , “Kur'an, semâvî dinlerin özelliklerinden olan halka hitap, fonetik ve basit anlatım yönünden bile Hinduizmin nazariyeleriyle bile kıyaslanacak bir seviyede değildir” demektedir. Yani Le Bone, Kur'an-ı Kerim'in dil özellikleri ve düşünceleri açısından Hinduizm seviyesine bile ulaşamadığını söylemektedir. Onun tüm asırlarda geçerli olmasını kabul etmez. Kendi asrıyla sınırlı olduğunu, daha sonraki asırlardaki bireyin ihtiyaçlarını karşılayamayacağını belirterek, onu müslümanların geri kalmasının sebebi olarak gösterir.

O, bir taraftan Arap medeniyetini methederek övgüyü hak ettiğini söylemek, diğer taraftan Kur'an ve Peygamber(s)'e iftira etmek suretiyle bal ile zehiri karıştırmaktadır. Vahiy meselesinde karalamayı, Arap medeniyetini övme çerçevesinde ise uyuşturmayı amaç edinmektedir. Çünkü tamamen şuuru yerinde olan bir okuyucu bu iftiraları reddedecektir. Ona, sen soylu seçkin ve terbiyeli bir kimsesin, seni kusurlu hale getiren de şudur . Bu özellik de insanın değerini düşürdüğü anlatılır. XX. yüzyıldaki oryantalistik araştırmalarının çoğunda takip edilen metod budur. Onlarda vasıtasız üslup kullanılmaz. Sözün ambalajlanması tercih edilir.

Goldziher, İslam ve Müslümanlarla ilgili yüzlerce araştırma, onlarca büyük kitap yazmıştır. Kitaplarının en meşhuru, kültürel olgunluk dönemini temsil eden *Mezâhibu't-tefsîri'l-İslâmî*'dir. Bu eserinden önce *Dirâsât İslâmiyye ve el-Akîde ve's-şerîa'yı* kaleme almıştır. Bu tecrübeli yahudi müellif, bu asrın başında Hadis Tarihiyle ilgilenen bir çok hocamızı etkilemiştir. Onun ve *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî* kitabının müellifi Schacht'ın görüşleri Batı'daki araştırmacıların bir çoğunun takdirini kazanmıştır. Böyle kısa bir araştırmada bu alanda söylenen her şeyin ortaya konulması mümkün değildir. Maksat sadece oryantalizmi açıklamaktır. O, her ne kadar dini bir hareket olarak başlamışsa da, sonradan siyasetle ilgili bir harekete dönüşmüştür. Oryantalistlerin çoğu hatta neredeyse hepsi, yabancı istihbarat teşkilatlarında çalışmış ve dışişleri bakanlıklarında görev

⁵ Nisa Suresi(4) 82.

almışlardır. Onların önde gelenlerinin hiçbir tereddüt duyulmayacak şekilde siyasetle ilgili oldukları ve yazdıklarınının siyasi bir amaca hizmet ettiği bilinmektedir. Yirminci asrın başındaki gelişmelerden sonra hatta şu anda bile çalışmalarını sürdürmektedirler. Faydalanmak ve avantaj elde etmek amacıyla modern bilimleri incelemede yoğunlaşması, onu eskiden kendisine çizilen çerçevenin dışına çıkaramayacaktır. Ulaşılmak istenen hedefler, Batı'nın önüne çirkinleştirilmiş bir Doğu tablosu koymak, sonra da bunu yansıtmak suretiyle Müslümanların kendilerine, dinlerine ve mazilerine güvenlerini zayıflatmaktır. Bütün bunlara ilaveten çeşitli yollarla İslam Ümmetinin arasına ayrılıkçılık ve tefrika tohumları ekmektir.

Aşağıda Oryantalistlerin Hz.Peygamberin Sünneti ile ilgili bazı görüşleri ele alınacaktır.

Oryantalistler ve Sünnet

Eski Oryantalistler sadece Sünnet alanında değil, Akait, Kur'an, Siyer ve Tarih ile ilgili müstakil araştırmalar yapmışlardır.

XVII. Yüzyılın sonunda, Doğu'yu konu edinen 1738 yılında yayınlanan *el-Mektebetü's-şarkıyye* adlı ansiklopedinin müellifi olan Fransız araştırmacı De Herbelot (1635-1695), Hadis, kıssa, duyulan çeşitli haberler, Peygamber sözleri, Peygamberin söylediği belirtilen asılsız sözler, insandan insana dilden dile aktarılan olaylar ile ilgili bir araştırma kaleme almıştır. Görüşünün özeti şudur : Kütüb-i Sitte, Muvatta', Darimî, Darakutnî, Beyhakî ve Suyûtî'nin eserlerinde bulunan hadisler çoğunlukla Talmut'tan alınmıştır. Onun Müslümanların ahkâmını uyguladığı sünnet ile sadece tarihi haberlerden oluşan güvenilmeyen hadislerin (!!!) arasını ayırması dikkat çekmektedir⁶. Aynı şekilde De Herbelot'un, araştırmalarında Rasulullah(s)'i yalanlandığı, onu kibir, ayıp ve kusur ifade eden lakaplarla itham ettiği, Muhammedîliğin⁷ Talmut, İslama giren yahudiler ve daha sonra gelişerek Arap Yarımadası ile irtibatı olan din ve medeniyetlerden kaynaklandığını iddia ettiği görülmektedir. Müsteşriklerden Sünnet konusunu inceleyen en belirgin şahsiyetler olan Goldziher ve Schacht'in da benimsediği gibi o da, Müslümanları hukuklarının kaynağını kavrayamamakla itham etmektedir. Kendisine duyulan güveni sarsacak bir üslupla Zührî'yi, ha-

⁶ De Herbelot, B.,Bibliothèque, s.416,827. Bununla ilgili olarak bkz. Necîb el-Akîkî, el-Müsteşrikûn, I,159, Von Denffer, A., Literature on Hadith in European Languages, s.12-14.

⁷ Oryantalistlerin çoğu İslamı, Peygamberimiz Muhammed(s)'e nispetle, Hristiyanlığa kıyaslayarak Muhammedilik (Muhammedanizm) olarak isimlendirmektedirler. Bu sonradan ortaya çıkmış olup, İslam'da ve kültürel tarihte geçerliliği yoktur.

dislerin söylendiği dönemle, tedvin edildiği kısa dönem arasında ortaya çıkararak hadisleri toplayıveren ilk kişi olarak tanıtır.

XVIII. Yüzyılın başlarında oryantalistler araştırma alanlarını objektif bir şekilde sınıflandırdılar. Bu yüzyılın sonunda, Caetani (1869-1926), Muir(v.1905), Sprenger(1893) ön plana çıktılar. Onlar ,Hadis Tarihi ile ilgilenmeye önem verdiler.Hadislerin sıhhatinin şüpheli olduğuna inandılar. “Hadisin orijinal kaynağı” olarak adlandırdıkları şeyi ortaya koymaya çalıştılar.

Bu üçünden, Sami dillerin kaynağı ve İslam Tarihi’nde uzman olan ve Ezher Üniversitesi’nde okuyan İgnaz Goldziher(1850-1921) istifade etmiştir. O etnik köken ve din olarak yahudidir. Müsteşrikler ve onlardan etkilenmişlerdir. Onlar, hadis araştırmalarında ve İslam düşüncesindeki hadis senetleri ve metinlerinin geliştirildiği kanaatine ulaştıran tarih tenkidi metodundan yararlanarak onların eleştirilmesi konusunda onu ilk üstad olarak kabul etmişlerdir. Şüphesiz Sünnet alanındaki oryantalistik araştırmaların seyrinde onun etkisi önemlidir. O, hadis uydurmanın sahabe neslinin ilk döneminde başladığı kanaatindedir. Hadisin aslî öz olarak varlığı sabit olursa o, Sahabe’nin ellerindeki yazılı hadislerin varlığını kabul eder. Buna rağmen hadis tedvininin ancak hicrî ikinci asırda başladığı kanaatindedir⁸. Goldziher’e göre hadislerin çoğunu, h.2.ve 3.yüzyıllarda siyasi, kelimî ve fikhî mezhepleri temsil eden fırkalar uydurmuşlardır. Bu sebeple hadisler, müslümanların bu iki asırdaki siyasi ve fikri gelişmelerini yansıtır. Onların h.1.asırla irtibatları çoğunlukla kurulamamıştır. Cahil azgınlar olarak tanımladığı Emeviler ile takva sahibi alimler ve Ehl-i Beyt arasındaki mücadele üzerinde yoğun olarak çalışmıştır. Zührî’yi “ Ancak üç mescide gitmek için yolculuk yapılabilir” hadisini uydurmakla itham etmiştir. Goldziher, İslamın esaslarının Yahudilik ve Hristiyanlıktan geldiğini söylemiştir. İslamın gelişmesinde Yunan Kültürünün, İslam Hukukunun gelişmesinde ise Roma Hukukunun etkili olduğunda ısrar etmiştir.

Onun araştırmaları, kendinden sonra gelen oryantalistlerin âdetâ anayasası olmuştur. Fueck(v.1939) ve Horovitz(1931) gibi çok azı onun bazı görüşlerine itiraz ederek düzeltmişlerdir. Guillaume, Nickolson, Hamilton Gibb, Watt, ve Wensinck(v.1939) gibi büyük çoğunluk ise, onun görüşleri üzerinde yoğunlaşmak, farklı deliller ortaya koymak ve yeni konular üzerinde görüşlerini geliştirmekle yetinmişlerdir.

⁸ Sezgin, Hamîdullah ve A’zamî’nin araştırmaları bu iddiayı çürütmüştür.

Joseph Schacht (doğumu,1902), *The Origin of Mohammadan Jurisprudence*(İslam Hukuku Usûlü) ve *Introduction to İslamic Law*(İslam Hukukunana Giriş) adlı eserlerinde ahkam hadisleri üzerinde çalışmalarını yoğunlaştıırken, Wensinck ise *The Muslim Creed* (İslam Akaidi) adlı eserinde akait ile ilgili hadisler üzerinde durmuştur. Schacht, yahudi asıllı bir İngiliz vatandaşdır. Hadis uydurma ile ilgili (oryantalist görüşleri) desteklemiştir. Gibb ve Savory onun kitabını övmüşlerdir. Savory onu, tüm Dünya'daki İslam Hukuku bilginlerinin en büyüğü sayarken, Gibb, en azından Batı'daki tüm İslam Hukuku ve İslam Medeniyeti Araştırmaları için onun eserlerini esas olarak kabul etmiştir⁹.

Schacht, İslam Hukukuna Giriş adlı eserinde İmam Malik'in Muvattaı ve İmam Şafii'nin el-Ümm adlı eserlerini incelemiştir. Sonra araştırmasının sonuçlarını diğer İslam Hukuku ve Hadis kitaplarını kapsayacak şekilde genelleştirmiştir. Hadis senedlerinin gelişmesini yorumlarken , senedlerin sonradan uydurulduğu "el-Kazfü'l-halfi" teorisini ortaya atmıştır. Görüşleri şöylece özetlenebilir: "Senedlerin bir çoğu sonradan uydurulmuştur. İlk olarak tespit edilen hadislerin ortaya çıkışı bile h.150 tarihinden daha öncesine ulaşmamaktadır. Hadisleri Fakihler ve çeşitli fırkalara mensup olanlar uydurmuşlardır. Sünnetin dinde huccet olduğunu ilk defa icat eden Şafii'dir. Ondan önceki uygulama, yaşayan sünnet üzerineydi". Onun muasırı olan oryantalistler üzerindeki etkisi büyüktür.

Schacht, (Malik- Nâfi' – İbn Ömer) şeklindeki senedi, Nafi'nin Malik küçükken vefat ettiği gerekçesiyle eleştirir. Bu doğru değildir. Nafi hayattayken, Malik'in mescidde ders verdiği ilim halkası vardı. Robson,*The İsnad in Muslim Tradition* ((Hadiste İsnad) adlı makalesinde¹⁰, Schacht'ın bu sened ile ilgili eleştirilerine cevap verir. Daha sonra araştırması yayınlandığında Schacht'a tabi olduğu görüşlerini bu makalesinde terketmiştir¹¹. Orada tüm hadislerden şüphelenmiş ve Rasulullah(s)'e nispet edilebilecek tek şeyin Kur'an olduğu kanaatine varmıştı. Bunlar, Guillaume, Watt ve Robson'un tümüyle kilisenin adamları olduğunu açıkça göstermektedir.

Robson(doğumu,1890) Mancester'da Profesör olarak çalıştığı dönemde, hadis kaynaklarının incelenmesi ve bazı vesikalarının eleştirilmesi konusunda bir eğilim ortaya çıkar. Hadislerin asli öz olarak var olması konusunda

⁹ Savory, R.M., *Introduction to İslamic Civilization*, s.54.

¹⁰ Robson, *The İsnad in Muslim Tradition*,s.22-23.

¹¹ Robson, *Muslim Tradition:The Question of Authenticity in Memorise and Proceedings of the Manchester Lit-Philosophical Society*,q3(7)_1952,s.84-102.

Schacht'ın ve ondan önce de Goldziher'in ulaştıkları kanaatlerinden farklı bir görüşü ispat eder. Urve(h.93)'in yer aldığı senedlerin uydurma olduğunu ve sonraki musannifler tarafından rivayetlere eklendiğini iddia eden Ceatani ve Sprenger(v.1893)'in görüşlerine katılmaz¹².

Sprenger, isnad sisteminin döküldüğünü, hadisi sened ve metin halinde bir bütün olarak var olduğunu kabul etmenin büyük bir zarar ve karmaşaya sebep olacağını, Urve rivayetlerinin senedlerin uydurulup sonraki musanniflerce hadislere eklendiğini belirtir. On *The Origins of Writing Down Historical Records Among Muslims*¹³ (Müslümanların Tarihi Belgeleri Toplama Usûlü) adlı makalesinde de aynı görüşleri dile getirmektedir. Bunları kaydetmiş olmasına rağmen Hatîb'in Takyîdu'l-İlm adlı eserine itimat ederek hadislerin tedvininin, Nebi(s) zamanında başladığını belirtir. Daha sonra Goldziher buna karşı çıkacaktır.

Sprenger'in muasırı olan Muir, raviler zincirinde oynanması ihtimalini ileri sürerek, hadislerin sıhhatinin tespitinde senedlere güvenilmesini eleştirir. O, Sprenger gibi hadisin asıl öz olarak varlığını kabul etmesine rağmen, Buhârî'nin Sahîh'indeki hadislerin yarısının bu özü taşımadığını ve onlara güvenilemeyeceğini kabul eder.

Leon Caetani (v.1926) *Annali dell'İslam*¹⁴ (İslam Yılığ) adlı eserinde, hadis metinlerine eklenen senedlerin sonradan dış etki sebebiyle ortaya çıktığını, Arapların isnadı bilmediğini, isnadın Urve(h.94) ile İbn İshak(h.151) arasındaki bir dönemde ortaya çıkmış olabileceğini, Urvenin isnadı hiç kullanmadığını, İbn İshak'ın ise mükemmel olmayan bir şekilde kullandığını belirtir.

Horovitz(m.1931-1874) ise, Urve'nin isnadı kullandığının bilindiğini, isnadın hadis alanında ilk kullanımının h.1.asrın son üçte birlik diliminde başladığını belirtir. Tek bir hadis metnine ait olan bir çok senedi bildiğini belirten Zührî'nin kullandığı toplu isnada (el-İsnâdü'l-cem'i) işaret eder¹⁵. Ancak Horovitz, Arapların isnad düşüncesini Yahudilerin Talmut okullarından aldığı kanaatindedir. Bu görüşü dile getiren Guillame, Müslümanlar ile Yahudilerin

¹² Sprenger, A., On the Origin and Progress of Writing Down Historical Facts Among the Muslims in *Journal and Proceeding of the Asiatic of Bengal*, ss25,1856,s.303-318.

¹³ Sprenger, On the Origins of Writing Down Historical Records Among Muslims,1837,s.381.

¹⁴ Caetani, Leon, *Annali dell'İslam*, Milan,1905.

¹⁵ Horovitz, J., *Al Ter Und Ursprung des İsnad Der İslam*,8,1918,s.39-47.

hukuklarını peygamberlerine nispet etmelerindeki benzerlik konusunda onun görüşlerine katılır¹⁶.

Fueck(v.1939), Goldziher'e cevap vererek, hadisçileri ve fukahâyı hadis uydurmakla itham edilmeleri konusunda temize çıkarır. Goldziher'in İslamla ilgili çalışmalarındaki tarih tenkidinde materyalist ve septik (şüphencilik) metodu kullandığını belirtir. Aksi ispat edilinceye kadar tüm ahkam hadislerinin asılsız olduğu sonucuna varır.

Goldziherin muasırı olan Margoliouth(1857-1940), onun izinden gitmiş hatta Rasulullah(s)'in Kur'an dışında hiçbir hüküm ve emir bırakmadığı kanaatine varmıştır¹⁷.

Guillaume'a göre Kütüb-i Sitte'deki hiçbir hadisin (senedinin) sahabeye bağlantısının olduğunu ispat etmek mümkün değildir. Belki bazı hadisler için bu mümkün olabilir¹⁸. O, Zührî'nin "bu idareciler bizi hadis yazma konusunda zorluyorlar" demesini hadislerin uydurma olduğuna delil getirmek amacıyla yanlış yorumlamıştır. Bu ondan önceki Goldziher'in de kanaatidir.

Nicholson, Ebu Âsım en_Nebîl'in "salih kişileri hadiste olduğu kadar hiçbir şeyde yalancı görmedim" demesine dört elle sarılır¹⁹. Goldziher'in *Muhammadanische Studien* (İslami Araştırmalar) adlı eserindeki delileri kabul eder, siyasi ve mezhebi destekleme amacıyla en muttaki alimlerin bile hadiste hile yaptığı kanaatinde olduğunu söyler.

İmam Müslim, bazan onların dilinden yalan duyulabildiğini ama bunu kasıtlı olarak söylemediklerini belirtmektedir. Yahya b. Saîd el-Kattan "zühd ve hayırlı amellerle meşgul olanlardan daha çok hadiste yalan söyleyen birini görmedim" demiştir. Burada kizb kelimesi, Hicaz lehcesindeki anlamıyla, kesin hata demektir.

Coulson ve Guillame, hadisçilerin metin tenkidine önem vermeksizin senedleri şekli olarak inceledikleri kanaatindedirler.

Coulson şöyle demektedir: "onların görüşüne göre isnad muttasıl olur ve her bir ravi de adil olursa , bu hadisi kabul ederler ve o uygulanması vacip olan bir hüküm olur. İtikat sebebiyle de hadisin metni hakkında bir şey sormak

¹⁶ Robson, Muslim Tradition The Wuestion of Authentieiry,s.100; Guillame, Muslim Hadition, s.53-54.

¹⁷ Margoliouth, Early Development of İslam,1914.

¹⁸ Guillaume, A., The Tradition of İslam,(Oxford,1927) s.17,50.

¹⁹ İbn Adıyy, el-Kâmil, I,46

mümkün olmaz. Çünkü o vahyi ilahi olup onun tarihi yönden tenkidi kabul edilmez.²⁰

Guillaume, “Buhârî, -sened tenkidini metin tenkidine tercih ederek-bir hadisin senedindeki raviler zinciri üzerindeki incelemesinin sonucunda güvenirliliğine kanaat getirdiği zaman, tabiatıyla bu tür her hadisi kesinlikle makbul sayılmış olur demektedir²¹.

Oryantalistlerin Hadis Tenkitlerinden Örnekler

1- Goldziher, “Üç Mescidden başkası için yolculuğa çıkılmaz...²²” hadisinin Zührî dışında başka tarıklardan rivayeti olmasına rağmen Zührî’yi bu hadisi uydurmakla itham eder²³.

2- Goldziher, Guillaume ve Nicholson’ın “Benden sonra hadis çoğalacaktır. Kim size bir hadis rivayet ederse, onu Allah’ın kitabına arzediniz. Ben söylemiş olsam da olmasam da o hadis bendendir” hadisini delil olarak kullanmaları²⁴.

²⁰ Coulsun, European Criticism of Hadith Literature, s.317-321.

²¹ Guillaume, The Tradition of İslam, s.55.

²² Bkz.Buhârî, Fadlu’s-salat,1(1189) (I-VIII, Beyrut,1994); Müslim,Hac,511(1397)(I-V,Beyrut,1375); Nesâî, Mesâcid,10(700) (I-IX, Beyrut,1414); İbn Mace, İkâme,196(1409) (I-II,Beyrut,1415); Ahmed b. Hanbel, Müsned, II,234,238,278,(I-VI, İstanbul,1992). Hadisin bu rivayet senedlerinde Zührî bulunmaktadır.(çev.)

²³ Buhârî, Fadlu’s-salat,6(1197),Savm.67(1995);Müslim,Hac,415(827) Tirmizî,Salat,126(326) (I-V, Beyrut,1414); İbn Mace, İkâme,196(1410), Darimî, Salat,132(c.I,330)(I-II,by,ts.); Ahmed b.Hanbel,MüsnedII,501,III, 7,34,45,51.. Hadisin bu rivayetlerinde ise Zührî bulunmamaktadır. Goldziher eleştiride bulunurken, bu rivayetleri görmezden gelmiştir. Çünkü yukarıdaki bazı eserlerde hadisin senedinde Zührî bulunan ve bulunmayan rivayetleri peşpeşe geçmektedir. Sanki o önceden belirlediği bir amaca ulaşmak istemektir. Bunun değerlendirmesi için ayrıca bkz.Koçyiğit, Talat,”I. Goldziher’in Hadisle İlgili Bazı Görüşlerinin Tahlil ve Tenkidi” Ankara Üniversitesi İFD,(Ankara,1967)c.XV,49-54 ; Ebu Şehbe,Muhammed,Difa’ anî’s-sünne,(Mısır,1985),s.90-93.(çev.)

²⁴ Umeri, cümleyi eksik bıraktığı için onların bu hadisi neye delil getirdiği net olarak anlaşılarmaktadır. Sünnetin Kur’an’a arzı ile ilgili olan bu hadisin benzer varyantları ve değerlendirmeleri için bkz. Şafiî, Muhammed b. İdris,Er-Risale, (by.,ts)224-226; İbn Hazm, Ali b. Ahmed, el-İhkâm fi usûli’l-ahkâm,(I-II, Beyrut,1405)II,161; İbn Teymiye,Ahmed b. Abdulhalim,Ahâdisü’l-kussâs,(Beyrut,1408)81-82;Heysemî,Nureddin Ali b. Ebi Bekr, Mecmeu’z-zevâid ve menbeu’l-fevâid,(I-X, Beyrut,1967)I,170 ;Münâvî,Abdurrauf Muhammed, Feyzu’l-kadîr,(I-VI, Beyrut,1391),382, Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahman(Beyrut,1407)58-59;Aclûnî,İsmail b.Muhammed, Keşfu’l-hafâ(I-II, Beyrut,1988)I,86; Şevkânî, Muhammed b.Ali,el-Fevâidü’l-mecmûa,(Kahire,1380)s.291; Keleş, Ahmet, Hadislerin Kur’an’a Arzı,(İstanbul,1998).(çev.)

3- Nicholson, Şakk-ı sadr hadisinin²⁵ “Senin göğsünü genişletmedik mi?”²⁶ ayetinin tefsirinden kaynaklanan bir efsane olduğunu iddia etmiştir. (Ona göre)bu olay doğru ise, Peygamberin sara hastası olduğuna delalet eder.

4- Watt, Garanik kıssasının²⁷ doğru olduğunu iddia etmektedir. Çünkü (ona göre) bu olay son derece ilginçtir. Mutlaka onun bir aslının olması gerekir. Onu birinin uydurarak büyük bir kalabalığı ikna etmesi tasavvur olunamaz²⁸. İbn Huzeyme, Beyhakî, Kadı İyaz, İbn Arabî, Râzî, Kurtubî, Aynî, Âlûsî ve Şevkânî gibi İslam âlimlerinden bir çoğu bunun doğruluğunu kabul etmemişlerdir.

5-Gibb, “Kim benim üzerine yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazır olsun”²⁹ hadisini, hadis uydurma hareketine karşı çıkmak amacıyla uydurulduğu gerekçesiyle tekzib eder³⁰. Halbuki o mütevatir bir hadis olup iki yüzden fazla sahabe rivayet etmiştir ve dört yüzden fazla rivayet tariki bulunmaktadır³¹.

6- Wensinck, “İslam beş esas üzerine bina edilmiştir ...”³² hadisinin, ezan ve namazda geçen kelime-i şهادeti unutmüş görünerek, müslümanların

²⁵ Bkz.Buhârî,Salat,1(349), Hac,76(1636), Bed'i'l-halk,6(3207), Menâkıbu'l-ensâr, 42(3887),Tevhid,37(7517); Müslim,İman,261,264;Nesâî,Salat,1(448);Ahmed b. Hanbel,Müsned, III,149,288). Bu konu ile ilgili değerlendirme için bkz.Ebu Şehbe,age,104-105.(çev)

²⁶ İnşirah Suresi(94),1.

²⁷ Kıssa ile ilgili rivayetler için bkz.Buhârî, Sücûd,5(1071), Menâkıbu'l-ensâr,29(3853); Ahmed b. Hanbel, Müsned,I,388,401,437,443,462, II,443. Bu rivayetlerde sadece Hz Peygamberin Necm suresini okuması, kendisinin ve ona uyararak müslümanların, müşriklerin,insan ve cinlerin secde ettikleri belirtilmektedir. Kıssa ile ilgili tafsilat için bkz. İbn Esîr, İzzuddîn Ali b. Ebî'l-Kerem, el-Kâmil fi't-târîh,(I-VIII, Beyrut,1385)II,77; İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, el-Bidâye ve'n-nihâye(I-XIV, Mısır,1932)III,90-91, Mevlana Şibli Numani, Son Peygamber Hz.Muhammed,trc.Yusuf Karaca(I-II,İstanbul,2002)I,166-168; Hamidullah,Muhammed, İslam Peygamberi(I-II,Ankara,2003)I,110-111.(çev)

²⁸ Watt,M.,Mohammed, Propet and Statesman,s.61.

²⁹ Bkz.Buhârî,İlm,39(106...110), Cenâiz,33(1291), Edeb,109(6197);Müslim,Zühd,72(3004); EbuDâvud,İlm,4(3651) (I-V,Beyrut,1414); Tirmizî,Fiten,70(2264), İlm,8(2668),13(2678), Menâkıb,19(3735); İbn Mâce, Mukaddime,4(30.37),5(38.41); Darimi, Mukaddime, 25.46(I,136); Ahmed b. Hanbel, Müsned,II,47,83,123, 150... Aliyyü'l-kârî, el-Esrârü'l-merfúa (Beyrut,1405)'sının baş tarafında (s.12-30) bu hadisin yüzden fazla yazılı kaynaktan tahririni yapmıştır. Ancak oryantalist anlayış mütevatir olan böyle bir hadisi bile mevzu saymaktadır..(çev.)

³⁰ Gibb, Mohammedanism, s.82-84. Benzer bir görüş için bkz. Juynboll, G.H.A, Oryantalistik Hadis Çalışmaları,(trc. Mustafa Ertürk) Ankara,2001, s.36 (çev.).

³¹ Münâvî, Feyzü'l-kadîr, VI,216.

³² Buhârî, İman,2(8); Müslim,İman, 19,20,21,22 ;Tirmizî, İman,3(2618); Nesâî, İman,13(5001).(çev).

hristiyanlarla karşılaşp onlardan etkilenmelerinden sonra uydurulduğunu iddia etmiştir³³.

7- Maurice Bucaille, Buhârî'nin Sahîh'inde yer alan Kitâbu bed'i'l-halk ve Kitâbu't-tıb bölümündeki bazı hadislerin sahihliği konusunda modern tıbbın verilerine uymadığı (gerekçesiyle) şüphe uyandırmaktadır. Önceki alimlerin müşkil ifadeler taşıdığı konusunda tartışmalar yaptığı bazı hadisler hakkında da şüphe uyandıran şeyler söylemektedir³⁴.

Oryantalistlerin sünnet konusunda yanılmalarının değişik sebeplere dayandırılması mümkündür. Bazıları şunlardır:

1. Yeterince Arap dilinin inceliklerine vakıf olmamak.
2. İlk dönem İslam tarihi ve İslam kültürünü anlama konusundaki yüzeysellik.
3. Hadisçilerin eleştiri metodunun göz ardı edilmesi.
4. Dini ve milli istekler sebebiyle nasların yorumu konusunda ulu orta konuşulması.

Sonuç

Oryantalizm, hedeflerinin çoğuna ulaşmıştır. Ancak bu hedefler bitmemiştir. Uluslararası ve bölgesel toplantılarda, panellerde tartışmalarını, eser yazılması çalışmalarını devam ettirmektedir. Büyük müesseseleri, şaşırtıcı yayın imkanları ile müslümanları çeşitli yönlerden inceleyen üç yüz tane periyodik yayını sürdürmektedirler.

Durum böyle olduğuna göre ne yapılması gerekir ?

Yapılacak iş iki noktada özetlenebilir.

İlk olarak, Oryantalistlerin daha önceden oluşturduğu fikirlere boyun eğmeksizin, İslam ümmetinin tarihsel, kültürel ve geleneksel yapısına uygun bir şekilde ilmî müesseselerimizi kurarak kendimizi kendimiz temsil etmeliyiz. Bu işin en uygun ve önemli olan yönüdür. İhtimam gösterilmesi de gereklidir. Çünkü ümmetin korunması da bu şekilde olacaktır.

İkincisi, uzmanları yetiştirip yeterli seviyeye ulaştığımızda gerçekleşecektir. O zaman başkalarına karşı onların dillerini kullanarak kendimizi temsil edebiliriz. Bu gerçek bir rekabet alanıdır. Bu alanda yarışabilenler yarışsınlar.

Son duamız isteđimiz, Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdetmektir.

³³ Wensinck, Muslim Creed, s.32.

³⁴ Bucaille, M., The Bible Quran and Science, s.242-248.